

Бургоева А.Н.

**КАРООСУЗ ЖАНА КӨЗӨМӨЛСҮЗ КАЛГАН БАЛДАРДЫН
КЫЛМЫШТУУЛУГУН АЛДЫН АЛУУ**

Бургоева А.Н.

**ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПНЫХ ДЕЙСТВИЙ БЕСПРИЗОРНЫХ И
БЕЗНАДЗОРНЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ**

A.N. Burgoeva

PREVENTION OF CRIMINAL ACTS, HOMELESS AND NEGLECTED MINORS

УДК:347.72(575.3)

Бул макалада кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдардын келип чыгуу себептери, коомдо ээлеген орду жана алардын көйгөйлөрүн алдын алуу менен коомдогу кылмыштуулукту жоюу маселелери баяндалат.

Негизги сөздөр: коом, үй-бүлө, ата-эне, көзөмөл, мамлекет.

В этой статье рассмотрены причины возникновения, место и роль беспризорных и безнадзорных несовершеннолетних детей в обществе, а также профилактика и причины беспризорных и безнадзорных детей.

Ключевые слова: общество, семья, родители, надзора, государство.

In this article explains the reasons for the place and role of street and abandoned children in society, as well as the prevention and causes of homeless and street children.

Key words: society, family, parents, oversight, the state.

Кыргыз Республикасы – социалдык мамлекет. Анын саясаты түздөн-түз адамдардын укук жана эркиндиктерин, алардын эркин өнүгүүсүн жана татыктуу жашоосун камсыз кылууга жана ал үчүн шарт түзүп берүүгө багытталат. Ошондой эле, адамдар мамлекеттин өзгөчө коргоосунда болот. Ошол себептен, Кыргыз Республикасынын 2-беренесинде төмөнкүдөй жазылган: Кыргызстандын эли эгемендиктин ээси жана Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийликтин бирден-бир булагы болуп саналат.

Балдар бул-мамлекеттин келечеги жана талапка ылайыктуу инсан болуп калыптануусу үчүн кам көрүү коомдун эң негизги максаты болуп эсептелет. Ошондуктан, келечекте коомдо тартип жана өнүгүү болуусун каалаган мамлекет, алгач ишмердүүлүгүн балдардын татыктуу тарбиялануусунан, билим алуусунан жана физикалык жана психикалык жактан тура калыптануусунан баштоосу зарыл. Себеби, балдарды жаш мезгилинен жашоонун позитивдүү жактарына багыттоо түздөн-түз коомдун жана мамлекеттин милдетти.

Бүгүнкү күндө бир гана Кыргызстанда эле эмес, бүткүл дүйнөнүн мамлекеттеринде көзөмөлсүз жана кароосуз калган балдардын көйгөйлөрү актуалдуу болуп келүүдө. Учурда бул боюнча коом аябай тынчсызданып атат, себеби жылдан-жылга кылмыштуулуктун саны көбөйүп жаткандыгынан, анын ичинде айрыкча жашы жете элек балдардын арасындагы кылмыштуулук.

Көзөмөлсүз калган балдар деген бул – ата энесинен же аларды алмаштырган субъектилерден талапка ылайыктуу тарбия алуусунан, көңүл буруусунан, кам кордугунан, жашоонун жакшы жактарына

багыттоо жана таасир тийгизүүсүнөн ажыратылган балдар эсептелет.

Ал эми кароосуз калган балдар деген – бул ата-эненин же мамлекеттин камкордугунан биротоло ажыратылган туруктуу жашоо орду жок, талапка ылайыктуу билим алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратылган жана коомдун позитивдүү тарбиялык таасирлерден ажыратылган балдар эсептелет. Мындай балдар ата-энеден эч кандай сүйүүнү, мээримди көрбөгөндүктөн, өздөрүн «туулуп, жаралгандыгы» үчүн эмес, «бар» болгондугу үчүн күрөшүшүп, натыйжада, алдамчылыкка, уурулукка, зордук-зомбулукка барышат¹⁰.

Кароосуз калган балдардын төмөнкүдөй айыр-малоочу белгилери бар:

- үй-бүлөдө, ата-эне жана жакын туугандар менен болгон байланыштын толук ажыратылышы;
- адам баласы үчүн жашоого туура келбеген турак жайларда (жер төлөөлөрдө, вокзалдарда) жашоосу;
- кароосуз калган балдардын ичинен кадыр-барктуусу тарабынан жазылбаган мыйзамдарга баш ийүүсү;
- талапка ылайыктуу жашоо шарты менен камсыз болбогондугу;
- тиешелүү билим жана тарбия алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратылгандыгы;
- коом тааныбаган иш аракет менен алектенүүсү.

Кароосуз калган балдардын тагдырлары бирдей болот. Алардын жашоо образында жагымсыз жагдайлар көп кездешет. Мисалга алсак: ачка болуу, суукта калуу, санитардык-гигиеналык тазалыктын жоктугу, ар түрдүү психикалык жана физикалык оорууларга дуушар болуу жана башка кароосуз калган өспүрүмдөрдөн коркуу жана башкалар.

Балдар кароосуз жана көзөмөлсүз болуп калуусуна төмөнкүлөр себеп болот:

1. Үй бүлөнүн кризиске дуушар болуусу (толук эмес үй бүлөлөр, ажырашуунун санын өсүүсү, ата-энелердин социалдык жат көрүнүштөргө багынып кетүүсү, балдарды камсыздоо шарттардын начарлоосу, жашоо деңгээлдин төмөндөшү жана башкалар);
2. Окуу мекемелеринде билим жана тарбия берүү иштеринин төмөндөшү;

¹⁰ Сабирова А.А., Мурат кызы Салтанат Семейное право Кыргызской Республики. Учеб. для вузов-Б.,2003.

² Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө Кодекси 30.08. 2003.

3. Үй бүлөдө балдарга каардуу мамиле жасоонун жайылышы жана алардын тагдыры үчүн жоопкерчилигинин төмөндөшү;

4. Жашы жете элек балдардын иши боюнча органдын ишинин эффективдүүлүгүнүн жетишсиздиги;

5. Мүнөзү татаал балдарга ата-энеси, педагогдор жана ички иштер министирлигинин кызматкерлери, жалпы эле укук коргоо органдары тарабынан, өз убагында эффективдүү жардамдар берилбегендиги;

6. Балдардын жана өспүрүмдөрдүн аң сезимин калыптануусуна таасир берүүчү тарбиялык ийримдерди коомдук уюмдар формалдуу гана иш жүзүнө ашыруусу;

7. Балдар үйлөрүндө, мектеп-интернаттарда тарбиянын толук деңгээлде болгондугу да, ал жердеги балдардын качып кетүүсүнө түрткү берет.

Бала толук жана чыныгы инсан болуп өнүгүүсү үчүн үй бүлөдө өсүүсү жана анын айланасында ар дайым сүйүү жана түшүнүү коштолуп туруусу зарыл. Бул боюнча КРнын үй бүлө Кодексинин 59-беренесинде көрсөтүлгөндөй ар бир бала үй бүлөдө жана туура тарбиялануу укугуна ээ. Ошондой эле, ар бир бала 18 жашка толгонго чейин, өз ата-энесинин колунда тарбияланууга, кызыкчылыктарын камсыз болушуна, камкордукка алынуусуна, ар тараптуу өсүп жетилишине жана адамдык аброюнун урматталышына укуктуу. Бул балдардын укуктарын иш жүзүнө ашырууну, ата-энелерге дин да, мыйзам да милдет катары жүктөйт. Бирок тилекке каршы, учурдагы көпчүлүк ата-энелер объективдүү же субъективдүү себептерден улам өз милдеттерин аткарабагандыгы, учурдун көйгөйү болуп калууда.²

Кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдар кылмыш жасоонун түздөн-түз тобокелдиги болуп эсептелет. Алар спирттик ичимдиктерди, баңгилик заттарды колдонушуп, өздөрүн моралга туура келбеген жашоо образда алып жүрөт. Мындай көрүнүштөр менен коштолуп жүргөн балдарда инсандык, социалдык жана психологиялык өнүгүүсү жабыркап жашоого болгон көз карашы бузулат. Натыйжада, мындай балдар укук бузуучулукка жана кылмыштуулукка барышат. Бул учурда балдарды кайрадан тарбиялоо үчүн тиешелүү субъектилерден өзгөчө чыдамкайлыкты, сабырдуулукту жана көңүл бурууну талап кылат.

Кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдардын туруктуу жашоо орду жок болгондуктан, тазалыктын талаптарын сактабагандыктан, ден-соолугу чың болуусу үчүн тамактануусу үзгүлтүксүз болгондуктан, алар көбүнчө психосоматикалык жугуштуу венерикалык ооруларга кабылышы мүмкүн.

Мындан сырткары, кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдарда жардам көрсөткөн, кеңеш берген, зарыл учурда колдогон, кубаттаган жана көзөмөлгө алган субъектилер жок болгондуктан, алардын жашоосу зордук-зомбулук менен коштолгондуктан,

алар боору оорубаган, эч кимди аябаган, башкаларга да жакшылыкты жасабаган, тез жинденген эмоционалдуу болуп калыптанып калат. Ошондой эле, мындай балдар сексуалдык карым-катнашка эрте барышат. Ошондуктан, мамлекет учурдагы кылмыштуулукту алдын алуу жана ага каршы күрөшүүдөн мурун, мамлекеттин келечеги болгон жаштардын айрыкча, кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдарга көзөмөл жүргүзүп, аларды өзгөчө коргоосуна алып, аларга туура тарбия берүүнү, билим алууну жана чыныгы инсан болуп калыптануусун камсыз кылуусу кажет. Андыктан, мамлекет коомдогу жаша жете электердин кылмыштуулугун алдын алууда, биринчи кезекте кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдардын келечегине кам көрүп, аларды жашоого туура көз караш менен багыт алууга үйрөтүү жана көндүрүү зарыл деп ойлоймун.

Кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдардын көйгөйлөрүн алдын алуу үчүн коомчулук жана мамлекет төмөнкү иш чараларды аткаруусу зарыл:

1. Ата-энелерге (алардын мыйзамдуу өкүлдөрүнө) жашы жете элек балдарга талапка ылайыктуу тарбияны жана билим алуусун камсыздоо милдетин аткарабагандыгы үчүн жоопкерчиликти күчөтүү;

2. Социалдык коркунучтуу абалда калган үй-бүлөлөрдү аныктап, аларга балдарын тарбиялоо, окутуу жана жакшы жашоо шарты менен камсыздоо жаатында олуттуу жардамдарды көрсөтүү;

3. Бала бакчаларда жана мектептерде спорттук секциаларга, техникалык жана башка ийримдерге жаштарды тартуу;

4. Атайын мамлекет тарабынан программалык-методикаларды иштеп чыгып жашы жете электерди мыйзамдарды сыйлоого үндөө;

5. Жашы жете электердин ишмердүүлүгү боюнча комиссиянын жана укук коргоо органдардын ишин эффективдүүлүгүн күчөтүү.

6. Ата-энелердин укуктук аң сезимин жогорулатуу. Ошондой эле, ата-эне балдарды тарбиялоодогу укуктары жана милдеттерин боюнча түшүнүгүнүн болуусу жана өз баласына карата мыйзамсыз аракеттери үчүн жоопкерчиликтүү экендигин сезе билүүсү.

Ушул жогорудагы аталган алдын алуу иш чараларды өз убагында жана сапаттуу иш жүзүнө аша турган болсо, анда коомдо жашы жете электердин арасындагы кылмыштуулуктун саны азаят деген ойдомун.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 27.06. 2010.
2. Кыргыз Республикасынын /й-бүлө Кодекси 30.08. 2003.
3. Сабирова А.А., Мурат кызы Салтанат Семейное право Кыргызско Республики. Учебник для вузов Б., 2003.
4. В.Н. Кудрявцева, В.Э.Эминова Криминология – М., 1997.
5. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Изд. третье-М.,2003.

Рецензент: д.ю.н. Кудышева Ч.